

Mladenko Domazet

Stari Grad na Hvaru u međuratnome razdoblju 1918. - 1941. godine

UDK: 94(497.5 Stari Grad) "1918/1941"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 01. 10. 2013.

Prihvaćeno: 11. 11. 2013.

Mladenko Domazet

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

mdomazet@ffst.hr

Rad obuhvaća mikrohistorijsku razinu Staroga Grada na otoku Hvaru, odnosno negativna gospodarska kretanja s dalekosežnim posljedicama za taj otočni grad s obzirom na kontinuitet trajanja krize, koja započinje još devedesetih godina 19. stoljeća i nastavlja se nesmanjenim intenzitetom u međuratnome razdoblju Kraljevstva SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije.

Promjene su osjetili svi društveni slojevi jer je gašenje tradicionalnih gospodarskih djelatnosti brodarstva na jedra, pomorske trgovine i brodogradnje te obrađivanje vinograda na granici rentabilnosti zbog niskih cijena i otežanog plasmana na vanjska tržišta, dovelo do općeg osiromašenja stanovništva. To je rezultiralo i konstantnim iseljavanjem iz Staroga Grada, ali i nedostatkom domaćeg kapitala za nova investiranja u gradu. Tehnološki pomaci u industrijalizaciji grada gotovo su zanemarivi, a procesi provincijalizacije i otočne izoliranosti postali su sve intenzivniji.

Ključne riječi: Stari Grad na otoku Hvaru, recesivna gospodarska kretanja, međuratno razdoblje, depopulacijski procesi

Vrijeme nakon konjunktura / Posljednja desetljeća u okviru Austro-Ugarske Monarhije

Stari Grad na otoku Hvaru krajem 19. i početkom 20. stoljeća obilježavaju recesivna gospodarska kretanja, uzrokovana niskim cijenama vina zbog Vinske klauzule (1892. - 1904.) i pojave filoksere u Starogradskome polju 1908. godine, zbog koje su bili prisiljeni vaditi stare i podizati nove vinograde s otpornom američkom podlogom. Time su težaci dovedeni u posve nepovoljan položaj, gotovo do ruba egzistencijskog opstanka.

Paralelno s time, apsorpiranjem pomorskog prometa od strane parobroda u kontekstu širih tehnoloških procesa, Stari Grad početkom 20. stoljeća ostaje bez vlastite flote teretnih jedrenjaka i nekadašnjih unosnih zarada na žitaricama u Crnome moru i soljenoj ribi kod Pelagijskih otoka.¹ Urušavanje pomorskih aktivnosti u gradu osjetilo se u širem smislu jer su prestala s radom i dva brodogradilišta (*Aviani* i *Babare* na Prikome), a od 1904. godine Lučki ured nije izdao ni jednu Pomorsku knjižicu.²

Prvi svjetski rat Stari Grad je dočekaio demografski oslabljen, već 1910. godine pada na 2.469 stanovnika, što je bila posljedica pojačanog trenda iseljavanja u prekomorske zemlje.³ Tijekom talijanske okupacije (1918. - 1921.) grad je ekonomski sveden na agrarnu proizvodnju i uslužne djelatnosti, a u međuratnome će se razdoblju usmjeriti i na turističku djelatnost.

O tim promjenama pisao je i sam Ante Petravić 1925. godine podsjećajući kako nekadašnji živahni i bogati pomorski Stari Grad ekonomski propada i postaje uglavnom poljodjelska varoš te kako iseljenici *koji se vraćaju u svoj zavičaj nakon četrdeset godina* bolno osjećaju tu promjenu. Zaključuje da *nema ni bogatstva ni života, a ima siromaštva i mrtvila*.⁴

Ekonomija bez poleta u novoj državi Kraljevstvu SHS / Kraljevini Jugoslaviji

U međuratnome razdoblju poljodjelstvo je najdominatnija gospodarska djelatnost, a vino glavni proizvod, koji se pojedinih godina posve teško tržio, poput 1928.⁵ ili 1933. godine, kada su po starogradskim konobama ostale neprodane veće količine vina. U takvim situacijama težaci su se rje-

¹ *Novo doba*, 26. IV. 1924., br. 98., Mladen Domazet, *Stari Grad na Hvaru - Otočni grad na razmeđu 19. i 20. stoljeća* (dalje: Domazet, *Stari Grad na Hvaru*), Stari Grad 2011., str. 141-143. Godine 1874. Starograđani su posjedovali 30 teretnih jedrenjaka (22 peliga, 4 škunera, 2 braceri, 1 loger i 1 trabakul). Međutim, plovljenje na jedra bilježi konstantno opadanje, tako će njihov broj 1900. godine pasti na 8 jedrenjaka, 1903. godine na 4, a od 1909. godine ni jedan jedrenjak nije se vodio pod lukom Stari Grad.

² Isto; Oliver Fio, *Pomorci otoka Hvara (1871-1964)*, Split 1964., str. 12-13. Lučki ured u Starome Gradu osamdesetih godina 19. stoljeća prosječno je izdavao 31 pomorsku knjižicu, a devedesetih godina njihov broj pada na 11 pomorskih knjižica.

³ Ivo Bogdanić, Stanovništvo otoka Hvara, *Hvarski zbornik*, sv. 1, Hvar 1973., str. 185.

⁴ *Novo doba*, 24. VIII. 1925., br. 201, Domazet, *Stari Grad na Hvaru*, str. 126. Don Ante Petravić (1874. - 1941.), književni kritičar, autor izdanja: *Pjesme, Rapsodija o seljačkoj buni, Studije i portreti*.

⁵ *Jadranska pošta*, 5. XI. 1928., br. 225. Godine 1924. *Novo doba* navodi kako *narod gleda u pune bačve vina, a nema čime da namakne ni brašna, a kamo li sumpor i modri kamen*. *Novo doba*, 16. V. 1924., br. 114. Položaj težaka je očajan u doslovnom značenju riječi zaključuje *Novo doba*, 29. V. 1924., br. 126 *jer se vino ne može ni prodati ni darovati*.

Dio starogradske luke dvadesetih godina 20. stoljeća

šavali staroga vina po izrazito nepovoljnim cijenama da bi ispraznili i pripremili bačve za novu jematvu.⁶

Osciliranje cijena vinu, neizvjesna trgovina, visoke državne trošarine na vino, zaduženost težaka i zemljovlasnički odnosi postaju akutni generatori vinske krize između dvaju svjetskih ratova, kako u Dalmaciji, tako i u Starome Gradu. U gotovo cijelom promatranom razdoblju rijetke su godine dobrog plasmata hvarskih vina, kao što je to bio slučaj 1930. godine, kada se vino uglavnom rasprodalo za tržišta Švicarske, Čehoslovačke i Njemačke.⁷ S druge strane, evidentan je veliki pad cijena vinu, godine 1933. za 100 litara vina dobivalo se svega 150 dinara, za razliku od prethodnih godina kada se istu količinu tržilo i do 400 dinara.⁸ Intenzitet krize pojedinih godi-

⁶ Na konferenciji vinogradara i vinotržaca, održanoj 19. rujna 1922. godine u Zagrebu, inspektor Ministarstva poljoprivrede Milutin Stojanović upozorava na neadekvatni i skupi transport vina, aludirajući vjerojatno time na kopneni prijevoz iz Srednje Dalmacije prema unutrašnjosti (s obzirom na to da Split još uvijek nije spojen željeznicom sa Zagrebom). Također navodi kako su vanjska tržišta (Njemačke, Čehoslovačke, Austrije i Poljske) zatvorena za vina s područja Kraljevstva SHS. *Novo doba*, 21. IX. 1922., br. 215. Iz Staroga Grada posebno su upozoravali na visoke trošarine za vino te tražili da se zabrani pravljenje patvorenog vina i podizanje gradacije dodavanjem šećera. *Novosti*, Spisi Ružević (Stari Grad), 1. VI. 1933. g.

⁷ *Privrednička riječ*, 29. XI. 1930., br. 109.

⁸ Spisi Ružević (Stari Grad), 1. VI. 1933.

na pojačavale su i elementarne nepogode, kao što je bio slučaj 1925. i 1926. kada je krupa (grad) poharala starogradsko polje. Vicenco Fabiani u međuratnome razdoblju vodio je iscrpne zabilješke o trgovini i kretanju cijena vina u Starome Gradu, u njima redovito zapisuje i naglašava kako je cijena vinu tako niska, da se *obrađivanje vinograda nikako ne isplaćuje*.⁹

Sljedeća bitna činjenica koju treba imati u vidu kada je riječ o međuratnome razdoblju odnosi se na smanjivanje površina zasadenih vinovom lozom. Sredinom tridesetih godina 20. stoljeća proizvodnja se kretala oko 17.000 hektolitara vina, što se moglo odnositi na površinu do 900 hektara zemlje i označavalo je značajan pad u odnosu na kraj 19. stoljeća kada je 1.225 hektara bilo pod vinogradom, s prosječnom proizvodnjom od 25.442 hektolitara vina. Promjena je postala vidljiva i na prvi pogled u Starogradskome polju jer *Novo doba* 1936. godine navodi kako je dobar dio polja zapušten.¹⁰ Proizvodnja žita i krumpira u starogradskoj općini usmjerena je samo za domaće potrebe, bez viškova za vanjska tržišta.¹¹

Turistička djelatnost počinje se tek razvijati u međuratnome razdoblju, u gradu je radio samo jedan pension, "Mosorska vila" kapaciteta 11 soba.¹² Evidentirani broj gostiju 1932. godine pokazuje da je u Starome Gradu boravila 781 osoba, od toga 710 s područja Kraljevine Jugoslavije, 49 iz Italije, 8 iz Njemačke i Austrije, 5 iz Čehoslovačke i jedan koji se vodio pod ostali. Sljedeće, 1933. godine broj gostiju se popeo na 816 osoba, ali gradski kapaciteti za prihvrat gostiju još uvijek su bili skromni.¹³ Međutim, broj gostiju sljedećih godina bilježi značajan pad, godine 1935. broj je pao na 484 turista (s 4.772 noćenja),¹⁴ godine 1936. u Starome Gradu boravilo je 414 gostiju (od toga 34 iz inozemstva), a 1937. godine 351 gost (od toga 46 iz inozemstva).¹⁵ Uz navedeni pension otvorene su i dvije gostionice, "Deletis" i "Beograd", u kojima je jednodnevni pension stajao od 40 do 45 dinara.¹⁶ Zgrada osnovne škole također je pojedinih godina ljeti služila za ljetovanje djece, poput 1927. godine kada je u njoj smješteno 50 djece i njihove učiteljice iz Beograda preko Crvenog križa.¹⁷ Pri dolasku sarajevskih maturanata u Stari

⁹ Spisi Vicenco Fabiani (u posjedu Jakše Maroevića - Split).

¹⁰ *Novo doba*, 29. XII. 1936., br. 303, Domazet, *Stari Grad na Hvaru*, str. 35.

¹¹ *Privrednička riječ*, 4. VIII. 1931., br. 140 -141.

¹² *Glasnik Primorske banovine*, 1. IV. 1939., br. 4, str. 73-74.

¹³ Isto.

¹⁴ *Jugoslavenski turizam*, 11. IV. 1936., br. 5. U Starome Gradu 1935. godine boravilo je 253 turista i 231 osoba, a grad su posjetili zbog poslovnog razloga. Broj gostiju iz inozemstva pao je 1935. na 20 turista. Pension "Mosorska vila" otvoren je početkom 20. stoljeća.

¹⁵ Isto, 1. XI. 1937., br. 3.

¹⁶ *Glasnik Primorske banovine*, 1. IV. 1939., br. 4.

¹⁷ *Novo doba*, 25. VIII. 1927., br. 169.

Grad 1925. godine Petar Kuničić ih upoznaje s gradskim znamenitostima (Hektorovićev Tvrđalj, ostaci Farosa, antički mozaik).¹⁸ Već tih godina *Novo doba* izvještava o godišnjim kontrastima, odnosno kako je ljeti u gradu sve živo, za razliku od ostalih mjeseci.¹⁹

Unatoč ambijentalnim i klimatskim prednostima za bavljenje turizmom, uređenom kupalištu, električnoj rasvjeti i šetnicama uz obalu, gradu je nedostajao veći hotel koji bi raspolagao adekvatnim komforom za goste.²⁰ O zaostajanju Staroga Grada u turističkoj djelatnosti ponajbolje govori iznos plaćenih taksa za promet gostiju ako ih usporedimo između susjednih općina. Primjerice, u Starome Gradu naplaćena su 903 dinara taksa, u Jelsi 19.905 dinara, a u Hvaru 114.024 dinara.²¹ Ante Petravić ističe potrebu da se pripremi vodič Staroga Grada za goste, koji je na posljetku 1929. godine izdalo Društvo za poboljšanje i uređenje Staroga Grada.²²

Međutim, potrebno je uzeti u obzir još jednu prateću pojavu tijekom ljetnih mjeseci, a to su navike i svjetonazori određenog broja gostiju, koje hvarski biskup Miho Pušić smatra glavnom prijetnjom u očuvanju prevladavajućih tradicionalnih vrijednosti i upozorava kako se nameće *poganski nemoral* koji rezultira raspuštenošću i javnim sablaznima na kupalištima. Biskup također proziva i općinske vlasti koje zbog materijalnog interesa ništa ne poduzimaju u sprječavanju nepoćudnih muško-ženskih sastanaka ni kretanja gostiju u kupaćim kostimima po gradu.²³ Štoviše, zaključuje *da se razbludni nemoral širi upravo po turizmu*.²⁴

U gradu je podignuto tek nekoliko manjih industrijskih postrojenja, poput tvornice tjestenine i buhača te dvaju motornih mlinova za brašno, ali tridesetih godina oni prestaju s radom. Tvornicu za preradu buhača podigao je na Prikome još početkom 20. stoljeća Petar Gelineo Bervaldi, buhačev prašak se upotrebljavao protiv raznovrsnih kukaca, muha, stjenica, komaraca, moljaca... koji su sparna ljeta činili gotovo nepodnošljivima. Njegova cijena sredinom dvadesetih godina bila je otprilike 40 dinara po kilogramu.²⁵ Godine 1931. cijena Buhaču je pala na 8 dinara, a sljedeće,

¹⁸ Isto, 17. VII. 1925., br. 164.

¹⁹ Isto.

²⁰ Spisi Ružević (Stari Grad), *Novosti*, 1. VI. 1933.

²¹ *Jugoslavenski turizam*, 14. VII. 1936., br. 11.

²² *Novo doba*, 24. VIII. 1925., br. 201. Marinko Petrić, *Turizam na otoku Hvaru*, u: *Otok Hvar*, ur. Miro A. Mihovilović, Zagreb 1995., str. 297. *Društvo za poboljšanje i uređenje Staroga Grada* osnovano je 1923. godine s ciljem daljnje urbanizacije grada te razvoja turističke djelatnosti.

²³ Dopis Biskupskog Ordinarijata, 27. VII. 1937., br. 1318, 23. VIII. 1938, br. 1777, Župni arhiv Sv. Stjepana u Starome Gradu (dalje ŽASG).

²⁴ Isto.

²⁵ *Novo doba*, 2. VII. 1929., br. 163, 25. VI. 1926., br. 145.

Tvornica tjestenine s druge strane uvale u Starome Gradu

1932. godina kretala se oko 2 dinara za kilogram, zbog čega je trgovina potpuno zastala.²⁶ Time je preostala još jedino uljara za preradu maslina, koja je radila tek nekoliko mjeseci godišnje. U međuratnom razdoblju radilo je brodogradilište Franje Milošića, u kojemu su se gradili i popravljali manji ribarski brodovi i teretni jedrenjaci. Godine 1929. u tome brodogradilištu sagrađena su dva ribarska broda, a popravljeno ih 12 i jedan jedrenjak. Ukupna vrijednost tih radova iznosila je 15.000 dinara.²⁷

Osnovane su dvije zadruge, koje su se bavile proizvodnjom ružmarinova ulja i drugih eteričnih ulja, koje pokazuju tendencije rasta s obzirom na to da su to bili tek počeci tih aktivnosti u Starome Gradu.²⁸

Iseljeni Starograđani iz prekomorskih zemalja slali su svojim obiteljima novac, koji je dosizao iznos od nekoliko milijuna dinara godišnje. Zbog ekonomske krize početkom tridesetih godina 20. stoljeća taj iznos je postao neredovit i sveden ispod 30 % od onoga što su nekada slali svojim obiteljima. Njihov položaj je bio do te mjere ugrožen da se veći dio njih zbog besparice nije mogao ni vratiti u zavičaj.²⁹ Iseljavanje iz Staroga Grada u

²⁶ *Privrednička riječ*, 4. VIII. 1931., br. 140-141, 31. X. 1932., br. 198.

²⁷ *Pomorski godišnjak za 1929. godinu*, III. godište, str. 195.

²⁸ *Spisi Ružević (Stari Grad)*, *Novosti*, 1. VI. 1933.

²⁹ *Isto, Privrednička riječ*, 16. VI. 1932., br. 183.

Starogradska luka udara u oči svojom prazninom, sjetno će navesti Ante Petravić 1925.

prekomorske zemlje evidentno je i dvadesetih godina, odnosno do početka izbijanja Velike gospodarske krize,³⁰ koja se snažnije osjećala na otocima, kako bilježi nekadašnji načelnik Ružević.³¹

Silazne tendencije lučkog prometa

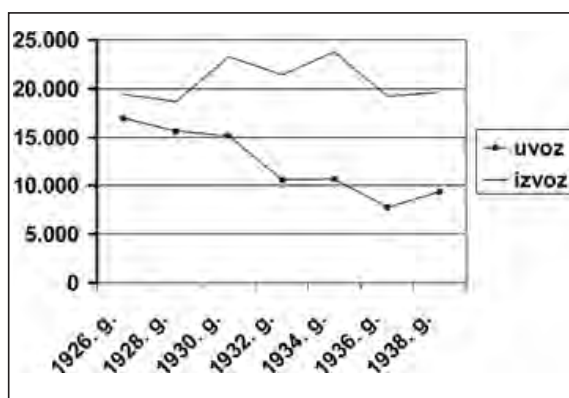
Ekonomska stagnacija grada osjećala se i kroz luku, Starograđani osim ribarskih i športskih brodica posjeduju tek jedan brod male obalne plovidbe, stoga su velike površine operativne obale neiskorištene, osim *Nove rive* uz koju pristaju parobrodi. Starogradska je luka u međuratnome razdoblju svedena na domaći promet i tek pokoji pristali inozemni brod, što je na posljetku rezultiralo ukidanjem Carinskog ureda u Starome Gradu. Sve te promjene i te kako su se osjećale već na početku uspostave Kraljevstva SHS, u kojima Petar Sabić 1922. godine prepoznaje polagano umiranje grada, sjećajući se istodobno uspomena iz svojeg djetinjstva kad je grad *cvaao i bujao*.³²

Statistički izvještaji lučkog prometa ukazuju na kontinuirani pad uvezene robe, najveći uvoz evidentiran je 1926. godine kada je u starogradskoj luci iskrcano 16.995 tona raznovrsnog tereta. Slabljenje platežne moći stanovništva neizbježno se odrazilo i na potrošnju uvezenih artikala, čiji je najniži promet od 7.772 tone zabilježen 1936. godine. Negativne trendove krajem tridesetih godina 20. stoljeća donekle ublažava turistička aktivnost u gradu, kada putnički promet prelazi 8.000 pristiglih osoba u Stari Grad.

³⁰ *Privrednička riječ*, 16. VI. 1932., br. 183.

³¹ Spis 5. IX. 1935., br. 45, Arhiv Vinka Ruževića - Stari Grad (dalje AVR).

³² *Novo doba*, 25. VII. 1922., br. 166. Sabić aludira na razdoblje konjunktura vinogradarstva i brodarstva od šezdesetih do početka devedesetih godina 19. stoljeća, kada je Stari Grad 1880. godine imao 3.789 stanovnika.

Ulazak i izlazak robe izražene u tonama kroz starogradsku luku

Naravno, taj se broj ne odnosi samo na strance nego i na Starograđane te na stanovništvo okolnih mjesta, koje gravitira toj luci, ali i na mnogobrojne jednodnevne izletnike.³³ Izvoz je ponajviše ovisio o plasmanu vina na vanjska tržišta, poput 1930. godine.³⁴

U dvanaestogodišnjem razdoblju od 1926. do 1938. godine broj pristiglih parobroda u starogradsku luku konstantno pada, krajem dvadesetih godina kretao se preko 800, a tridesetih godina spušta se ispod 600 parobroda, dok je 1938. godine uplovilo 438 parobroda. Riječ je pretežito o redovitim parobrodarskim linijama, slobodna plovidba u tome razdoblju svedena je tek na godišnji prosjek od 8 parobroda.

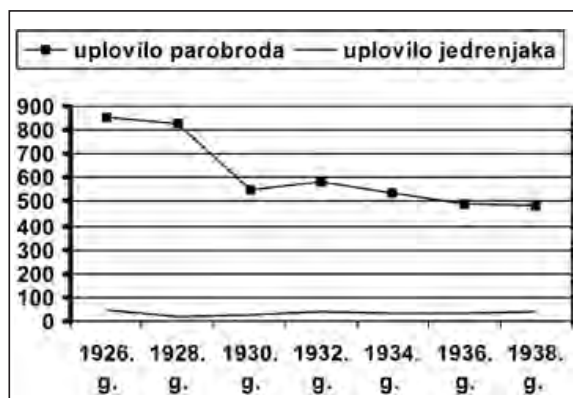
Međutim, jedrenjaci još uvijek imaju dominantan udjel u lučkome prometu, iako je njihov broj zanemariv u odnosu na parobrode, s obzirom na to da se godišnji prosjek pristiglih jedrenjaka u starogradskoj luci kretao oko 34 broda.

Izvoz je uglavnom usmjeren na unutrašnje tržište Kraljevstva SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, izravni plasman na inozemna tržišta iz starogradske luke evidentiran je svega tri puta, 1927. (1198 t), 1933. (84 t) i 1939. (124 t) godine.³⁵ Veće učešće jedrenjaka nego parobroda u lučkome prometu vjerojatno treba objasniti spuštanjem cijena, slobodnijem načinu dogovora oko plovnih ruta i fleksibilnijem zadržavanju u luci pri utovaru robe s

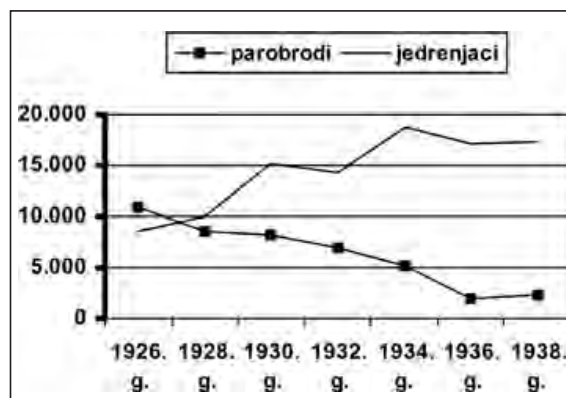
³³ *Pomorska statistika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 1926. do 1938. godine* (dalje: *Pomorska statistika Kraljevine SHS*).

³⁴ *Privrednička riječ*, 29. XI. 1930., br. 109. U pojedinim europskim državama 1930. godine podbacio je urod grožđa, zbog čega je došlo po povećane potražnje za dalmatinskim vinima za križanje. Uz domaće trgovce vino su otkupljivale i tri strane tvrtke.

³⁵ *Pomorska statistika Kraljevine SHS*.

Broj parobroda i jedrenjaka pristiglih u starogradsku luku

Izvoz robe preko starogradske luke jedrenjacima i parobrodima (u tonama)

malim brodarima, za razliku od longitudinalnih linija istih parobrodarskih kompanija.³⁶ Izravnu je parobrodarsku vezu Stari Grad 1937. godine imao sa Splitom, Sušakom, Metkovićem, Dubrovnikom i Kotorom.³⁷

Promet starogradske luke u konstelaciji sa 68 jadranskih luka, godine 1926. bio je na 32 mjestu po ukupnom lučkom prometu, tri godine poslije pada na 49. mjesto, a 1936. godine bio je na 43. mjestu.³⁸ O redu i sigurnosti u luci brinula se Lučka kapetanija II. reda, odnosno njezin upravitelj Ivan Brešković, zatim peljar (pilot) Ivo Škarpa pok. Jurja³⁹ i ribarski stražar Vicko Bertičević.⁴⁰ Pazilo se na zabranu kretanja manjih čamaca pri uplovljavanju i isplavljanju parobroda, na to da brodovima upravljaju stručne osobe,⁴¹ da se ne lovi riba u luci,⁴² da brodovi imaju propisane oznake,⁴³ na plutaču koja je označavala plčinu...⁴⁴

Starograđani se od 1924. do 1940. godine u neznatnome broju odlučuju za pomorska zvanja, evidentna su tek trojica kapetana velike obalne plovidbe, četvorica male obalne plovidbe, šestorica strojara i jedan telegrafist.⁴⁵

³⁶ Isto.

³⁷ *Jadranske novosti*, 16. I. 1937., br. 16.

³⁸ *Pomorska statistika Kraljevine SHS*.

³⁹ Antonio Botteri, *Stari Grad nekada*, Stari Grad 2003., str. 36.

⁴⁰ *Pomorski godišnjak 1929.*, str. 31, 37. Nadležnost Lučke kapetanije II. reda u Starome Gradu obuhvaćala je područje zapadne vode otoka Hvara, od rta Tankirat do rta Pelegrin, i suprotne vode otoka Braća, od uvale Blaca do Sv. Martina.

⁴¹ Dopis Lučke kapetanije u Starome Gradu od 28. VII. 1930., Lučki arhiv u Starome Gradu (dalje: ALU).

⁴² Isto, 15. IV. 1930.

⁴³ Isto, 19. V. 1930.

⁴⁴ Isto, 5. VII. 1927.

⁴⁵ Fio, *Pomorci otoka Hvara*, str. 38, 46. U razdoblju od 1871. do 1918. godine Starograđani su stekli sljedeća zvanja: 24 kapetana duge plovidbe, 12 poručnika trgovačke mornarice, 21 kapetan velike obalne plovidbe i 29 kapetana male obalne plovidbe.

Ribarstvo je u gradu bila tradicionalna djelatnost, Starograđani do 1931. godine ne posjeduju ni jedan ribarski brod na motorni pogon. Onodobni tisak 1931. godine izvještava da su ulovili oko 90 kvintala ljetne ribe, koju su gotovo cijelu posolili.⁴⁶ Sljedeće, 1932. starogradski su ribari u potpunosti prodali ulov i posoljenu ribu. Cijene svježe srdele značajno osciliraju, 1931. godine kilogram se prodavao po 3 dinara, a 1932. godine po 1,5 dinar.⁴⁷ Ljetni ulov 1937. godine iznosio je: 38.140 kg srdela, 410 kg skuša, 6.050 kg plavice, 9.480 kg brgljuna i 330 kg šnjura (ukupno 54.410 kg ulovljene ribe). U svježem stanju prodalo se 23.150 kg, a posoljeno je 31.260 kg ribe.⁴⁸ Koncem 1938. godine starogradski su ribari prodali 22 barila posoljenih srdela i 58 barila brgljuna na domaćem tržištu, te 332 barila posoljenih srdela za inozemno tržište. U gradu je ostalo još neprodano 336 barila soljene srdele i 8 barila brgljuna.⁴⁹ Godine 1940. ni jedan baril nije plasiran u inozemstvo, gotovo cjelokupni ulov prodan je na domaćem tržištu.⁵⁰

Na temelju Matice mrtvih od 1918. do 1941. godine, na uzorku od 752 upisane osobe došli smo do sljedeće društvene strukture s obzirom na zanimanja Starograđana/Starograđanki. Poljodjelstvo je bila prevladavajuća djelatnost u kojoj je participirao 431 težak, zatim slijede 73 radnika, 67 obrtnika, 57 ribara, 46 činovnika, 39 trgovaca i 39 pomoraca. Naravno, ti pokazatelji upućuju na kvantitativne odnose unutar obrađenog broja stanovnika. Iz njega su izuzeti oni Starograđani sa zabilješkom posjednici (71 upisana osoba) s obzirom na to da ne možemo razlučiti je li riječ o stambenim nekretninama ili zemljišnom posjedu te u kojoj ga mjeri obrađuje vlasnik ili ga možda daje pod kolonatske odnose.⁵¹

⁴⁶ *Privrednička riječ*, 24. XII. 1931., br. 159-160.

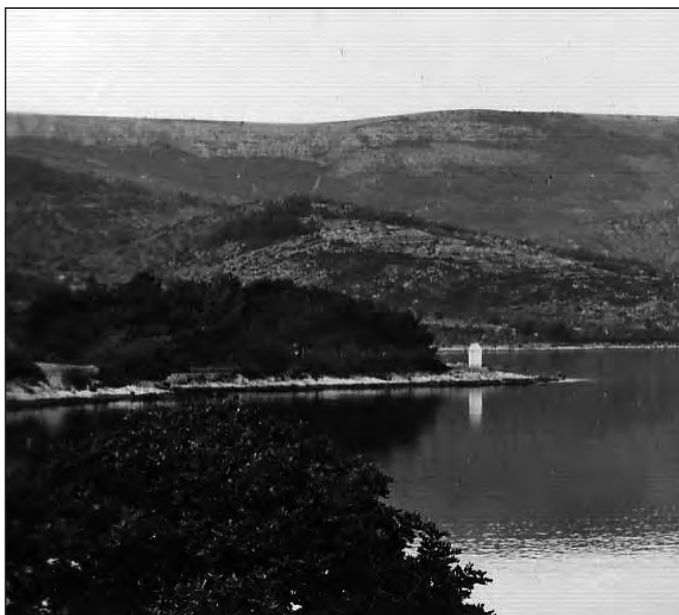
⁴⁷ Isto, 16. VI. 1932., br. 183, 23. VII. 1932., br. 188., tabelarni izvještaj Lučke kapetanije u Starome Gradu o ulovljenoj ribi od 12. VIII. 1930. g. (ALU), navode se sljedeći podaci: u travnju 1930. godine ulovljeno je 2.960 kg srdela, 235 kg skuša, u svibnju 12.165 kg srdela, 680 kg skuša, u lipnju 9.370 kg srdela, 235 kg skuša i 1.070 kg lokarda te u srpnju 7.550 kg srdela, 855 kg skuša i 320 kg lokarda.

⁴⁸ *Jadranski ribar*, prosinac 1939., br. 12. Godine 1937. evidentne su veće količine ribe na starogradskim lovištima, da je bilo više mreža, ulov je mogao biti veći. *Jadranski ribar*, lipanj 1937., br. 10.

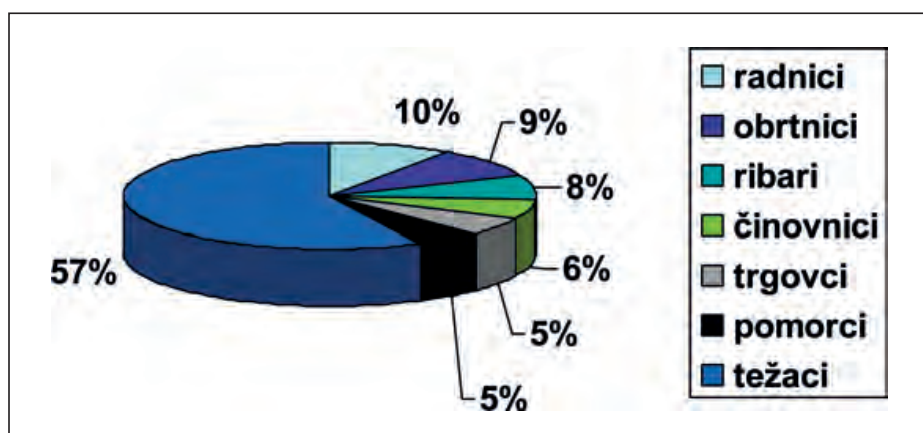
⁴⁹ *Jadranski ribar*, XI. 1938., br. 11.

⁵⁰ Isto, XI. 1940., br. 11.

⁵¹ Matična knjiga mrtvih, Župa Sv. Stjepana u Starome Gradu od 3. III. 1917. do 3. V. 1946. godine, Matični ured u gradu Hvaru na otoku Hvaru.

Lučka signalizacija zasnivala se na cilindričnoj kuli podignutoj na Rtu Duboka 1912. godine s crvenim svjetlom (do 3 milje vidljivosti) i fenjerom na Novoj rivi sa zelenim svjetlom (također 3 milje vidljivosti).⁵²

Malo poduzetništvo u gradskim okvirima

U gradu su otvorene raznovrsne trgovačke i obrtničke radnje, i to pretežito inicijativom domaćih ljudi iz Staroga Grada. Riječ je o trgovinama hranom, mješovitom robom, cipelama, tekstilom, mesnicama, pekarnicama, slastičarnicama, zatim obrtničkim radnjama poput bačvara, postolara, krojača, kovača, zlatara, brijača, zidara i drugih.⁵³

⁵² Pomorski godišnjak 1928., Split 1928., str. 302-303.

⁵³ Antonio Botteri, *Srinjo kola moje mladosti*, Stari Grad 2000., str. 14-26.

Međutim, u brojne radnje, a osobito u brijačnice, Starograđani nisu dolazili samo zbog *šišanja i brijanja* već i zbog druženja i razgovora. U njima su se saznavale gradske zanimljivosti, prepričavale razne dogodovštine, zbijale šale, planirale kulturne i političke aktivnosti.⁵⁴ Njihovi vlasnici često su bili istaknute osobe u kulturnome životu grada, primjerice Marin Radoslavić (1892. - 1965.) bio je aktivni član KUD-a Petar Hektorović kao glumac u amaterskim predstavama. Autor je više kazališnih djela, koje evociraju starogradaški život (*Don Antuonij Kuiš, Glova, Zloto...*). Također je bio i nadareni glazbenik, svirao je u Narodnoj glazbi.⁵⁵ U brijačnicu Ivana Riviera - Nane (1882. - 1975.) zalazili su gotovo svi društveni slojevi, bio je također član Narodne glazbe u Starome Gradu. Zajedno sa sinom Maksom izvodio je u duetu razne operne arije.⁵⁶ Pristaše HSS-a najčešće su posjećivali brijačnicu Mate Šepića (1898. - 1963.).⁵⁷ Vesela su bila okupljanja i u brijačnici Nikole Maroevića - Garbina (1895. - 1967.) na Staroj rivi, kamo su najčešće zalazili težaci iz Maloga sela.⁵⁸

Andrija Ostoić držao je trgovinu mješovitom robom u *Srinjoj koli* u obiteljskoj kući, dr. Ante Biankini piše u *Novome dobu* kako on nije običan trgovac, nego osoba od *značaja, pameti i ponosa*, u čiji su dućan Starograđani rado zalazili i zbog samog razgovora. Andrija Ostoić svirao je flautu, bio općinski vijećnik, jedan od utemeljitelja Hrvatskoga doma, član Hrvatske čitaonice, Crkovinarstva Sv. Nikole, osuđen u razdoblju talijanske okupacije grada, svojevrsni gradski arhivar, zaključuje dr. Ante Biankini.⁵⁹

⁵⁴ Botteri, *Stari Grad nekada*, str. 37.

⁵⁵ Isto, str. 41.

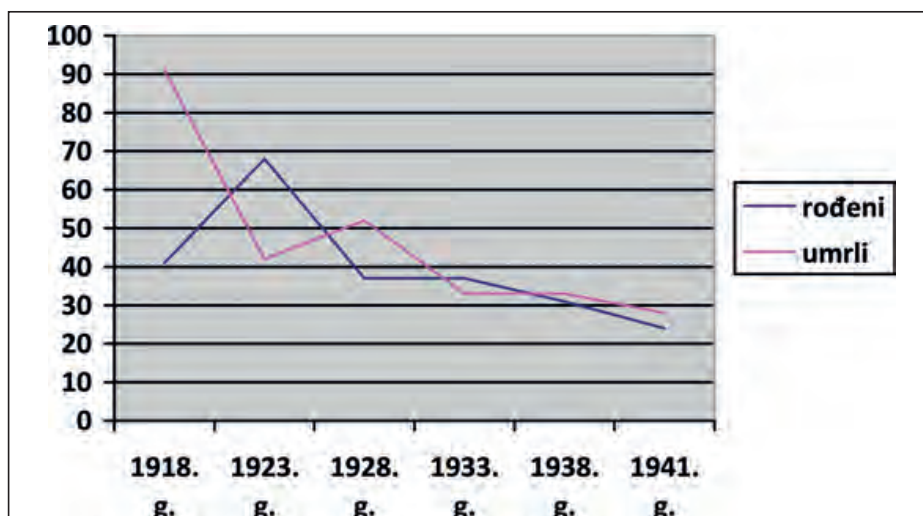
⁵⁶ Isto, str. 43-44.

⁵⁷ Isto, str. 47.

⁵⁸ Isto, str. 48.

⁵⁹ *Novo doba* (Andrija Ostojić Starograđanin), 9. II. 1928., br. 33. Dr. Ante Biankini pripada istaknutoj starogradskoj obitelji, braća: Dinko (1845.-1909.), pomorski kapetan i načelnik Staroga Grada od 1904. do 1909. godine, Petar (1856.-1928.), hortikulturni stručnjak, i don Juraj (1847.-1928.), glavni urednik *Narodnog lista*, zastupnik u Dalmatinskome saboru u Zadru i Carevinskom vijeću u Beču, u poslijeratnom razdoblju, najprije pripadnik Jugoslavenske demokratske stranke, a potom Samostalne demokratske stranke i naposljetku predsjednik Jadranske straže. Dr. Ante Biankini (1860.-1934.) bio je docent na Sveučilištu Northwestern i glavni kirurg u bolnici Columbus u SAD-u te član Jugoslavenskog odbora u Londonu.

Demografska kretanja / zabrinjavajuće brojke

Broj rođenih i umrlih u Starome Gradu od 1918. do 1941.

Demografski procesi od 1880. do 1941. godine pokazuju konstantni pad broja stanovnika u Starome Gradu, a na njih presudno djeluju krizni faktori (krah brodarenja na jedra, vinska klauzula, pojava filoksere u Starogradskome polju, oscilacije u trgovini, tehnološko zaostajanje i smanjivanje pomorskih komunikacija).⁶⁰ Devedesetih godina 19. stoljeća u Starome Gradu prosječno se rađalo 116 djece,⁶¹ dok tridesetih godina 20. stoljeća depopulacijski procesi imaju intenzivniji silazni karakter s godišnjim prosjekom od 40 rođene djece. Slabljenjem gospodarskih aktivnosti u gradu započinje dugoročni proces iseljavanja iz tog otočnoga grada, što će se vidno odraziti kako na sveukupnu reprodukciju stanovništva tako i na strukturu samog društva.⁶²

Podaci iz grafikona pokazuju najveći gubitak stanovništva 1918. godine, na čiji je porast utjecao broj poginulih u ratu i potom preminulih od španjolske gripe.⁶³ Daljnjih godina natalitet je stalno u opadanju, što će sljedećih godina 20. stoljeća rezultirati većim brojem umrlih nego rođenih u gradu. Prirodni prirast zabilježen je tek 1923. godine, sa 68 rođene djece u odnosu na

⁶⁰ Domazet, *Stari Grad na Hvaru*, str. 141-143, *Novo doba*, 25. VII. 1922., br. 166, *Pomorska statistika Kraljevine SHS*.

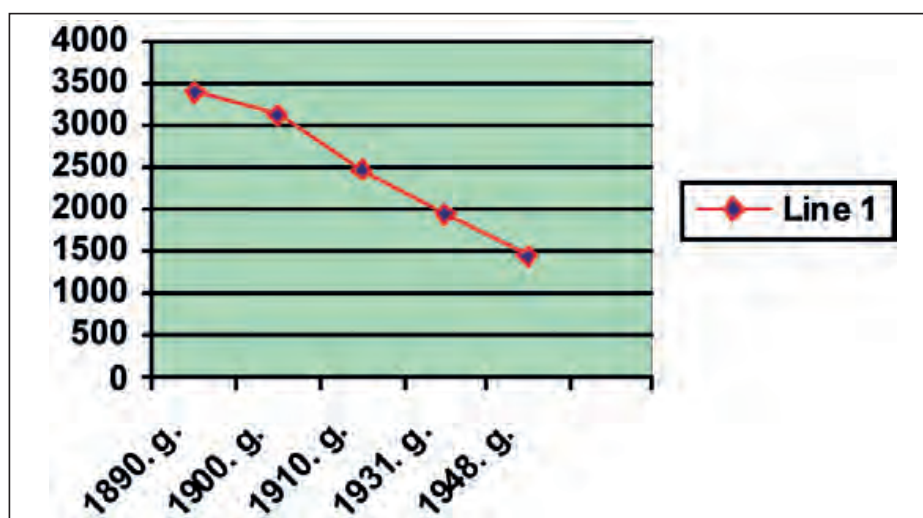
⁶¹ Matična knjiga rođenih, Župa Sv. Stjepana u Starome Gradu od 1888. do 1897. g. (Državni arhiv u Splitu), Matična knjiga rođenih, Župa Sv. Stjepana u Starome Gradu od 1897. do 1903. g. (Matični ured u Hvaru).

⁶² Matična knjiga rođenih, Župa Sv. Stjepana u Starome Gradu od 3. XII. 1916. do 9. V. 1946. g. (Matični ured u Hvaru).

⁶³ P. Kuničić, *Spomenica starogradske ženske pučke škole*, Sarajevo 1925., str. 26. U I. svjetskome ratu poginule su 22 osobe iz Staroga Grada, 3 iz Selca te 4 iz Rudine.

42 umrle osobe te 1933. godine s 37 rođenih u odnosu na 33 umrle osobe.⁶⁴ Istodobno, mehanički priljev novog stanovništva u grad gotovo je neznatan, odnosno uglavnom periodične naravi, pristizala je najamna radna snaga pri većim poljodjelskim poslovima, dolazile su kućne sluškinje kod imućnijih obitelji te razni činovnici pri općinskim i državnim službama.⁶⁵

Kontinuirani demografski pad svest će 1931. godine Stari Grad na 1.941 stanovnika, što će se vidno odraziti i na njegovu društvenu strukturu jer iseljavaju mnogi trgovci, odvjetnici, liječnici, činovnici, pomorci, novinari, učitelji... koji u rodnome gradu nisu mogli ostvariti svoja egzistencijalna pitanja, stoga odlaze u *bijeli svijet*, izvještava *Novo doba*, da potraže bolju sreću, novac i karijeru.⁶⁶

Kretanje stanovništva od 1890. do 1948. godine

Kapitalne investicije / novi ubrani poticaji u razdoblju financijske nemoći

Novi urbanistički poticaji u međuratnome razdoblju usmjereni su na daljnje razvijanje gradske infrastrukture (elektrifikacija, vodoopskrba, lokalne ceste i šetnice uz more te hortikulturno uređenje Staroga Grada i

⁶⁴ Matična knjiga rođenih, Župa Sv. Stjepana u Starome Gradu od 3. XII. 1916. do 9. V. 1946. g. (Matični ured u Hvaru).

⁶⁵ Matična knjiga mrtvih, Župa Sv. Stjepana u Starome Gradu od 3. III. 1917. do 3. V. 1946. godine, Matični ured u gradu Hvaru na otoku Hvaru.

⁶⁶ Isto. Usporedno s time, broj rođene djece također konstantno pada od konca 19. stoljeća u Starome Gradu kada se pojedinih godina rađalo preko 130 djece, početkom dvadesetih godina preko 80 djece, dok se tridesetih godina 20. stoljeća godišnje prosječno rađalo 40 djece. Matična knjiga rođenih, Župa Sv. Stjepana u Starome Gradu od 3. XII. 1916. do 9. V. 1946. g. (Matični ured u Hvaru).

Novopodignuto gradsko kupalište u Starome Gradu tridesetih godina 20. stoljeća

njegove okolice) te podizanje kupališta u smislu unapređenja turizma. Međutim, njihova realizacija zbog financijskih teškoća oteglala se na dulje razdoblje, a neke od tih investicija, poput *Ubožnog doma*, nisu nikada ni dovršene.

Najagilniji primjer pružalo je *Društvo za poljepšavanje i unapređenje Staroga Grada*, koje je okupljalo domaće intelektualce i zaljubljenike u vlastiti grad, a koje se angažiralo na podizanju modernoga gradskog kupališta s kabinama za presvlačenje, tušem i betonskim platoom za kupanje na području Priko, odnosno sjevernije od crkvice sv. Jerolima.⁶⁷ Kupalište je podignuto u dvama navratima, najprije istočni dio 1926. godine, a 1929. godine započet je i zapadni dio, dovršen tridesetih godina.⁶⁸

Elektrifikacija Staroga Grada započela je 1931., a dovršena je 1932. godine svečanim otvaranjem vlastite gradske Električne centrale, koja se na-

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Izjava općine Starigrad od 4. III. 1928., u zbirci spisa Muzeja Staroga Grada (dalje: MSG). Za dogradnju gradskog kupališta Lučka kapetanija u Starome Gradu izdala je dopuštenje 6. VI. 1930. godine za vađenje morskog žala u uvalama: Radačin dolac, Gračišće, Čisti dolac, Mali Grabovac i Smokvine. Za prijevoz žala određen je paron Marko Miloš s brodom Jerolima. (MSG). Po završetku zapadnog krila trebalo je izgraditi središnji dio, čije je pročelje trebalo biti izvedeno grubo klesanog kamena.

lazila u neposrednoj blizini crkve sv. Ivana.⁶⁹ Time su ulice Staroga Grada rasvijetljene električnim žaruljama, a na obali su postavljeni lampioni, koji su zamijenili nekadašnje feralne.⁷⁰ Međutim, broj priključaka bio je posve malen, još 1935. godine tadašnji načelnik Antun Maroević navodi da je bilo priključeno svega 30 potrošača, i to zbog visoke cijene samog priključka.

Općinska je uprava zbog elektrifikacije grada, odnosno podizanja Gradske elektrane i postavljanja električnih instalacija dugovala tvrtki Siemens te povratniku Marku Pavičiću iz Argentine, koji je također dao Općini zajam u iznosu od 300.000 dinara.⁷¹

Nova općinska, HSS-ova uprava 1935. godine procijenila je da je takva investicija financijski neodrživa, smanjila je troškove priključivanja i za nekoliko mjeseci povećan je broj na 150 potrošača. Troškovi priključivanja župne crkve sv. Stjepana i postavljanje električnih instalacija 1932. godine stajali su 11.816 dinara.⁷² Dominikanski samostan iste godine također je uveo električne instalacije i svjetlo u crkvi sv. Petra, umjesto petrolejskih svijeća.⁷³ Nova javna rasvjeta nije naročito oduševljavala pojedine Starogradane, zlatar Juraj Plančić ju opisuje kao *kričavo i upadno svjetlo* za razliku od nekadašnjih ferala, koji su diskretno razbijali noćnu tamu.⁷⁴

Prvotni *Ubožni dom* nalazio se južno od crkve sv. Ivana, u njemu se moglo smjestiti 5 do 6 mjesnih siromaha i nemoćnih starijih osoba, ali dva-

⁶⁹ *Novosti*, 9. VII. 1936., br. 188. Elektrifikaciju grada provela je firma Jug. SIMENS d. d. iz Zagreba, tadašnji planovi predviđali su i drugu fazu, koja se trebala protegnuti i na širu okolicu, odnosno na susjedna naselja. Stoga se već u prvoj fazi predvidjelo mjesto u zgradi Centrale za još jedan motor, generator i transformator, s troškovnikom od 2.000.000 dinara. Zbog krize odustalo se od tog projekta proširenja elektrifikacije na susjedna mjesta, Dol, Vrbanj, Vrbosku i Jelsu, koji je imao i ekonomsku računicu za starogradsku elektranu zbog isporuke električne energije novim potrošačima. Projekt nije obuhvaćao naselja Svirče, Vrisnik i Pitve.

Pri kopanju temelja za novu Gradsku elektranu srušena je nekadašnja zgrada Ubožnice i naišlo se na grobove čije su kosti prenesene na gradsko groblje. Gradska električna centrala ostala je u funkciji do 1959. godine, a zgrada je posve srušena 2002. godine (Botteri, *Stari Grad nekada*, str. 75, 77).

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Antun Maroević, *Autoanaliza*, Stari Grad 2001., str. 31.

⁷² Prijepis Ugovora sklopljena između Gradske elektrane u Starome Gradu i župnika don Ivana Kuničića o postavljanju električnih instalacija u župnu crkvu sv. Stjepana i isporuci električne energije od 11. IV. 1932. (ŽASG), Općina je od 1935. godine mjesečno plaćala 3.000 dinara tvrtki SIEMENS. Drugome vjerovniku Marku Pavičiću (1870.-1945.) po mogućnostima je neredovito uplaćivala, a on je svoju obiteljsku kuću oporučno ostavio mjesnom Dominikanskom samostanu, s obzirom na to da nije imao potomaka. Maroević, *Autoanaliza*, str. 77.

⁷³ Samostanski ljetopis str. 146, Arhiv Dominikanskog samostana Sv. Petra u Starome Gradu (dalje: ADS). Cijena uvođenja električnih instalacija i rasvjetljavanja dominikanske crkve stajala je 17.000 dinara.

⁷⁴ *Jadranska pošta*, 7. V. 1932., br. 106.

desetih godina 20. stoljeća bio je u posve zapuštenom stanju i nije više služio svojoj svrsi. Javna Dobrotvornost naposljetku ga je 1929./1930. godine prodala gradskom električnom poduzeću za 6.000 dinara, koje ga je potom srušilo i na istome mjestu podiglo zgradu Gradske centrale. Time je Stari Grad izgubio jedinu humanitarnu ustanovu za svoje najpotrebnije građane, a pokušaj da se kuća Scuttari pretvori u novi *Ubožni dom* nije uspjela.⁷⁵

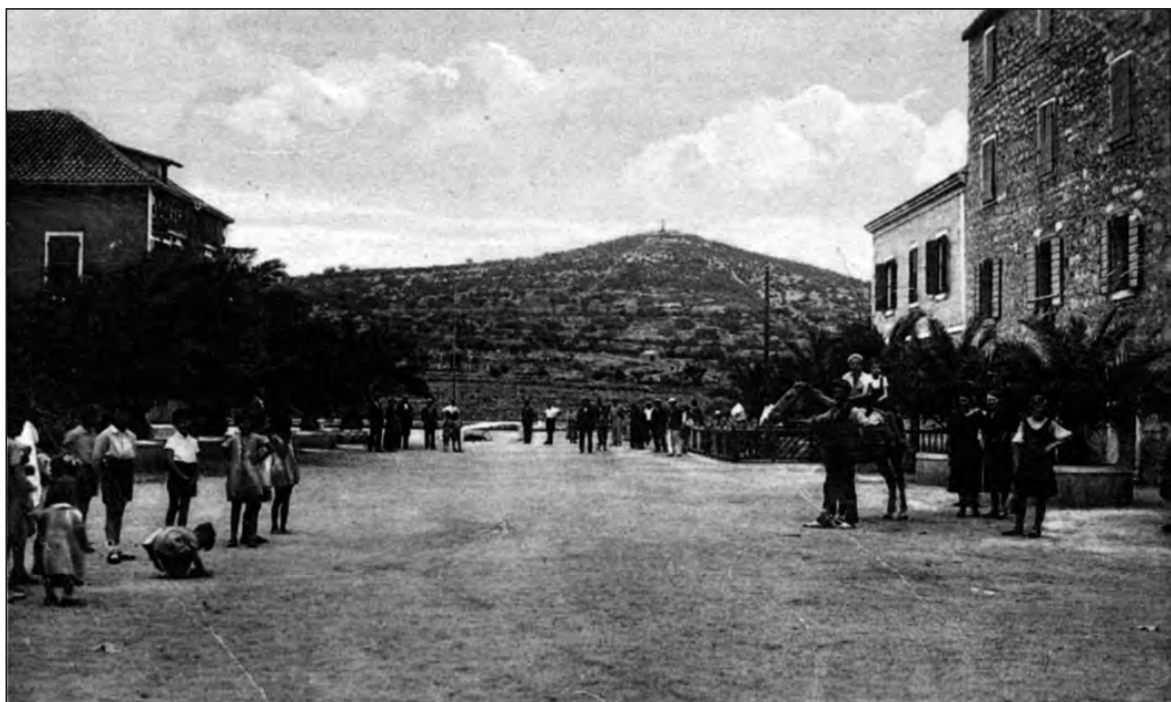
Nova inicijativa za podizanje takve ustanove potekla je od mjesne dominikanske redovničke zajednice, u kojoj je prednjačio prior o. Andrija Ivanović. Ideja je Starograđanima prezentirana na blagdan Sv. Vinka Ferrerskoga, a nakon toga počeli su prikupljati sredstva, naručili nacrt od arhitekta Silvija Sponsa, stoga su banske vlasti 22. II. 1936. godine odobrile osnivanje *Uboškog doma sv. Vicenca Fererskog* u Starome Gradu. U međuvremenu su dominikanci i Petar Lučić Bervaldi prepustili zemljište pokraj crkve sv. Nikole za novi *Uboški dom*, čija je gradnja započeta u srpnju 1937. godine. Međutim, dinamika prikupljanja sredstava nije bila dostatna, a izgradnja doma je stala 1941. godine, izbijanjem II. svjetskog rata.⁷⁶

Sredinom dvadesetih godina 20. stoljeća hortikulturno se uređuju javne površine u gradu, ponajviše angažmanom *Društva za poljepšavanje i unapređenje Staroga Grada* - zasađene su palme ispred općinske zgrade i čitaonice na obali te na Tvrdalju. Istodobno je borovima i čempresima po-

⁷⁵ Stjepan Krasić, Dominikanski samostan u Starome Gradu na Hvaru (XV. - XX. st.), *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 39, Split 2001.-2002., str. 342-343, Botteri, *Stari Grad nekada*, str. 79-80.

Samostanski ljetopis Dominikanskog samostana u Starome Gradu navodi da je stari *Ubožni dom* bio u posve trošnome stanju, sa slabim podovima te nikakvim prozorima i vratima, zbog čega više nitko nije ni zalazio u njega niti je bilo spremnih da njeguju siromahe i nemoćnu čeljad.

⁷⁶ Isto, str. 342-343. Za podizanje novog *Ubožničkog doma* posebno su se angažirali u Upravnom odboru, o. Andrija Ivanović (predsjednik), don Dinko Bučić (potpredsjednik), odvjetnik Antun Maroević (onodobni općinski načelnik), odvjetnik Dušan Bojanić (tajnik), don Dinko Ivanović (blagajnik) te savjetnici Marko Pavičić i Juraj Zanonović. Mandalina Njirić donirala je od ostavštine svoje tetke 20.000 dinara za novi dom.

Tvrđalj s palmama krajem dvadesetih godina 20. stoljeća

šumljeno područje Prikoga, zatim područje od uvale sv. Jeronima do križa i predio od mlina prema lanterni na Dubokoj.⁷⁷

U gradu je tijekom sušnih razdoblja dolazilo do nestašice vode, a obitelji koje su imale veće gustirne prodavale vodu na "maštile". U tim sušnim razdobljima Starograđani su pili bočatu vodu, pa je pitanje vode bilo jedan od važnijih gradskih problema.⁷⁸ Određenih godina zbog višemjesečne suše, kao što je bio slučaj 1925. godine, vodu bi u grad dopremao ratni brod i napunio gustirne.⁷⁹ Pitka voda je protekla tek 1938. godine, nakon što je pronađena podzemna voda u Starogradskome polju.⁸⁰

Izgradnja novih dionica cestovne infrastrukture također je evidentna u međuratnom razdoblju, 1929. godine probijena je državna cesta preko samostanske zemlje *Ograde*, koja je omogućila bolju komunikaciju Staroga Grada s Jelsom i drugim otočnim mjestima.⁸¹ Ubrzo je od te državne ceste

⁷⁷ *Novo doba*, 15. IV. 1927., br. 88.

⁷⁸ Isto, 23. XII. 1924., br. 298.

⁷⁹ Školska spomenica 10. II. i 26. VI. 1925. g. (u posjedu Osnovne škole "Petar Hektorović" u Starome Gradu).

⁸⁰ Antonio Botteri, *Događaji i zanimljive osobe iz prošlosti Staroga Grada*, Stari Grad 2007., str. 73.

⁸¹ Samostanski ljetopis, str. 144 (ADS). Samostan je oko 200 m² besplatno prepustio, iako je ista cesta istu samostansku zemlju podijelila na dva dijela. Državna vlast je o svom trošku podigla zid na samostanskoj zemlji.

probijen i novi put do gradskoga groblja jer *stari put kojim se išlo u groblje nije bio na diku gradu*.⁸² Uz to, treba istaknuti važnost povezivanja Staroga Grada s Hvarom banovinskom cestom, koja je službeno otvorena 1939. godine.⁸³

ZAKLJUČAK

U gospodarstvu Staroga Grada u međuratnome razdoblju prevladava poljodjelstvo, u kojemu vinova loza još uvijek ostaje najdominantnija kultura, ali zbog neizvjesne prodaje i niskih cijena vina evidentan je pad proizvodnje, a time i manji broj površina pod vinogradima u odnosu na razdoblje Austro-Ugarske Monarhije.

Obrtništvo i trgovina također zadržavaju obilježja lokalne podređenosti i ograničenosti zbog isključive upućenosti na domaću potrošnju, dok je utjecaj nekadašnjeg brodarskog, trgovačkog i posjedničkog društvenog sloja već financijski iscrpljen i zastupljen tek preko nekoliko skromnih inicijativa u gradskom gospodarstvu, i to kroz nove tehnologije poput tvornice tjestenine i buhača te dvaju motornih mlinova za brašno.

Prostrana starogradska luka, ukupne dužine 536 metara i 24.480 metara četvornih operativne obale, tek je djelomično iskorištena u onom dijelu *Nove rive* koji je služio za parobrodarski promet te povezivao Stari Grad sa Splitom i ostalim dalmatinskim lukama. Pomorske komunikacije bitno nazaduju u odnosu na one iz druge polovice 19. stoljeća, kada je grad raspolagao vlastitom flotom teretnih jedrenjaka, održavao plovne rute prema Crnome moru, grčkome arhipelagu, Lampedusi i Tunisu te austrougarskim pomorskim središtima Trstu i Rijeci. Fotografije iz međuratnoga razdoblja pretežito ukazuju na praznu starogradsku luku s tek manjim ribarskim brodovima, što će vidno pojačati i osjećaj otočne izoliranosti s obzirom na prorjeđivanje pomorskih komunikacija s kopnom i susjednim otocima. Lučki promet, kako po broju brodova tako i po tonaži uvezene i izvezene robe, također bilježi pad u međuratnome razdoblju.

Međutim, zbog propasti vlastite jedrenjačke flote i pomorske trgovine, obrađivanja vinograda na granici rentabilnosti, bez znatnijih industrijskih kapaciteta i sa skromnim participiranjem u turističkoj djelatnosti, posve je opala financijska produktivnost grada, što se odrazilo i na investiranje u gradu, a elektrifikacija grada postala je dugogodišnji financijski teret općinskoj

⁸² Isto, str. 145, Spis od 29. XI. 1938. (AVR).

⁸³ Maroević, *Autoanaliza*, str. 29.

upravi. Istodobno su u gradu evidentni negativni populacijski trendovi, što će biti akutni društveno-gospodarski problem u promatranom razdoblju.

S U M M A R Y

Mladenko Domazet

Stari Grad on Hvar in the interwar period 1918-1941

During the interwar period, Stari Grad on Hvar continued to experience negative trends in its economy, which had already begun at the end of the 19th century due to, on the one hand, the wine clause and phylloxera, and technological progress and the absorption of maritime traffic by steamships, on the other, which resulted in the extinguishing of traditional activities in the town (navigation by sailing boats or ships, inclusion in maritime trade on the Mediterranean and Black Seas, the extinguishing of two local shipyards and the rapid decline of interest in maritime professions amongst the citizens of Stari Grad).

In interwar Stari Grad, agrarian production became the main economic activity, but was exposed to the cyclical uncertainties of trade and the low prices of wine, which placed the peasants in a very unfavourable situation, in other words, it brought them to the brink of survival. Past indicators point to a reduction in wine production in Stari Grad from 1918 to 1941.

Tourism as a new economic activity in Stari Grad did not have the same momentum as in neighbouring Jelsa or Hvar. Apart from one open board and lodging and a few inns, there was a chronic lack of large hotels for accepting guests. Naturally, alongside the ideal location of the town in a deep bay, its ecological intactness was decisive for the development of tourism, considering the fact that this area was protected from significant industrial production.

However, the port of Stari Grad started to lose its significance in harbour traffic, while it also experienced a reduction in the number of boats arriving, a reduction in the tonnage of imported goods with a visible oscillation in the export of its own agricultural products, which were frequently dependent on the needs of the external market. At the same time, the port was generally reduced to the internal market of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes or Yugoslavia, and only accommodated a few foreign cargo boats during the course of a year.

Artisans were generally reduced to meeting the local needs of the city and its environs, without greater profit and tendencies toward growth. The lack of local capital was visibly reflected in investments in the town during the interwar period, which was marked by realizations lasting several years (the town bathing resort) or incompleteness (the almshouse) and credit debt (the electrification of the town).

In the same period the process of depopulation of Stari Grad continued. Emigration from the town proceeded intensively, so that the number of inhabitants in 1931 fell to 1,941 people as a result of the difficulties in earning a living in this island town.